

слику он екстраполира на узајамне односе југословенских народа током целог „кратког“ XX века. У овом тексту умесно би било да цитирамо наш приказ колегиног чланка објављеног у књизи *Армия без государства. Сербский добровольческий корпус в России 1916–1917 гг.*: „Српски корпус ни из далека не представља веран модел Југославије, која је била далеко сложенији организам. Његова се судбина не може сматрати предодређеном, јер је њу одредила свеукупност међусобно зависних објективних и субјективних фактора. Утврђивање закономерности деловања, која је довела до ‘пропасти’, захтева укључивање знатно веће количине извора од оне коју чине представљени документи, а из којих се види неспремност заробљених Хрвата и Словенаца да се закуну на верност краљу Петру Карађорђевићу 1916–1917. године“ (*Славјански альманах 2016*, Вып. 3–4, (Москва), 2016, 452).

Шесто поглавље „Герилске јединице руске и српске армије 1916–1917. године“ посвећено је изузетно занимљивој теми – „партизанским борбеним дејствима у Србији и Русији у време Првог светског рата“. Седмо поглавље, названо „Пут у отаџбину“, говори о ономе што су преживели југословенски ратни заробљеници током грађанског рата у Русији, затим процењује распрострањеност револуционих идеја међу њима, а такође истражује путеве њиховог повратка у Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца. У последњем делу пребројани су „Грбови и споменици руских војника из Првог светског рата у Србији“.

У закључку подвучимо да изнете примедбе не умањују научни значај монографије. Њеним главним вредностима могу се сматрати утемељеност на изворима, која је постигнута дугогодишњим радом на проучавању историографије, и увођење нових архивских материјала у оптицај. Убедљиво делује набрајање руских и српских архива у Списку литературе – чак њих девет(!) Са гледишта композиције, монографија представља хармоничан баланс између тема које јесу познате, али су и обавезне приликом излагања „широком кругу читалаца“, и претходно неистражених проблема, чије проучавање је омогућило да се попуне постојеће празнине у историји односа Русије и Србије, а такође и њиховог учествовања у Првом светском рату.

Александар А. СИЛКИН

Martin Maria Reinkowski. *100 Jahre Jugoslawien. Geschichte und Legende.*
Petersberg: Michael Imhof Verlag, 2018, 302.

Прошле године се навршило сто година од завршетка Првог светског рата. То је у целом свету пропраћено бучним политичким, културним и научним манифестацијама, свечаностима, конференцијама, изложбама и публи-

кацијама. У некадашњим југословенским земљама је (углавном стидљиво) обележена и стогодишњица оснивања заједничке државе Јужних Словена. У великом свету је томе, дакако, посвећено много мање пажње него својевременом распаду те државе пре нешто више од две и по деценије. Иако вероватно ни на једном страном језику поред енглеског не постоји толика литература о јужнословенским земљама, књига Мартина Марије Рајнковског о Југославији и државама које су је наследиле представља изузетак по много чему. Поднаслов књиге је на неки начин изјава о намерама. Књига је изузетна зато што је то дело које се не бави само Југославијом већ и земљама наследницама, као и зато што је оно мешавина путописа и књиге о историји написане на основу историографске литературе. Због тога ово дело представља и популарну науку (у најбољем смислу речи) и својеврстан историјски извор. Обилазећи многа места значајна за прошлост југословенских народа, аутор износи мноштво историјских података – или онога што (не)упућени сматрају за „историјске“ податке. При том многе такве „податке“ (који често важе као саморазумљиве „истине“) раскринкава као пуне легенде и једноставно речено – неистине. Истовремено он документује трагове које је (обично најновија) прошлост оставила на познатим историјским локалитетима.

Књига се састоји од увода, четрнаест поглавља насловљених по местимима са простора које је некада обухватала Југославија и закључка. Оваква подела је логична ако се има на уму путописна компонента ауторовог рада. То, међутим, не значи да је реч о класичном путопису у коме писац редом описује места и крајеве кроз које је прошао. Истовремено, то није ни она врста путописа, налик на *Писма из Норвешке* Исидоре Секулић, у коме стварни крајеви и места аутору служе само као шлагворт за интимистичка разматрања о животу, свету, уметности, љубави итд. Рајнковски путује с циљем: места га инспиришу за излагање, али он жели да обиђе значајна места да би боље разумео њихову улогу у историјским догађајима и процесима које добро познаје из историографске литературе, као и да би видео како она данас изгледају, односно какав је њихов садашњи положај и значај за савременике.

Свој циљ, разбијање митова, Рајнковски почиње већ на првој страници увода. После кратке констатације да Југославија није припадала Источном блоку (како многи на Западу још погрешно верују), каже да су њу окруживале многе легенде, пре свега због ратова 90-их година. Тада се учврстила слика „великог, варварског, комунистичког и српског агресора. Слика мрачног Београда који из свог захвата неће да пусти југословенску браћу – браћу која су само тежила демократији и слободи. Данас би, с обзиром на нове сепаратизме у Европи, вероватно донели другачији суд. Јер, распад земље су проузроковале две најимућније републике које су по сваку цену хтеле да буду независне“ (стр. 6). У само неколико речи Рајнковски је разорио један од кључних стереотипа о Србији, Србима и распаду Југославије, показавши на самом почетку свој *модус операнди* којим ће се служити кроз целу књигу. То, међутим, нипошто не значи да он спада међу оне малобројне, али зато не мање некритичне, србољубце: српски злочини и грешке нису прећутани, баш као ни зло-

чини и грешке припадника других народа са ових простора, а посебно њихових елита. Објективност је, без хвалисавог позивања на њу, ауторов метод.

У Уводу Рајнковски даје кратак сажетак вишевековне јужнословенске историје – одражене у уврженим сликама о себи и другима и архитектури прошлих столећа. Помало горко, али нажалост исувише истинито, звуче констатације о разбијеном суживоту. Прво поглавље, под знаковитим насловом „Љубљана – наводни препад; почетак краја Југославије“, говори о неславном осамостаљењу Словеније и његовом значају за остатак земље. Друго поглавље („Ловћен – на Олимпу Југославије“) је инспирисано Мештровићевим маузолејом Његошу. Кроз причу о највећем црногорском песнику и о највећем хрватском скулптору, аутор испреплиће причу о успону и паду идеје јужнословенске солидарности и, наравно, о Црној Гори. Наредно поглавље, насловљено „Почитељ – османска предстража“, осврће се на турску власт, не само у Босни и Херцеговини. Ауторово излагање меандрира од садашњице херцеговачког градића кроз османску прошлост, кинематографију, до рата 1992–1994, враћајући се у суморну садашњост. Такво излагање се наставља и у наредном поглављу, инспирисаном Мостаром (са поднасловом: Прекинут веза; стари мост као невидљива граница). Оно је у још већој мери окренуто трагичном последњем рату и његовим последицама.

Поглавље о Јабланици приказује и демистификује легенде о НОБ-у и његовој глорификацији, пре свега кроз филмове. Партизанском ратовању су посвећена и следећа поглавља, која у наслову имају Јајце, Бихаћ и Плитвице. Рајнковског путеви воде кроз Босну све до Плитвица и Личког Петровог Села. Пролазећи тим крајевима он прави и временски мост од Другог светског рата до рата у Хрватској 1991–1995.

Поглавље о Загребу се бави напетим и често крвавим хрватско-српским односима: између два светска рата, у Другом светском рату, током раздобља социјализма и у последњем сукобу после распада заједничке државе. Неизбежно је и бављење жртвама, те „омиљене“ теме националног самосажаљевања и оптуживања оних других код припадника оба народа – Јасеновац и Блајбург. Иза „хрватског“, следи још једно босанскохерцеговачко поглавље, „Сарајево – отворени град и његови опсађивачи“, које читаоца води сличним путем као и претходно. Акцент је, међутим, на трагичној опсади Сарајева 1992–1994, али притом кривци за жртве не испадају само Срби.

Наредно поглавље („Вишеград“) је инспирисано овим градом, нобеловцем Ивом Андрићем и канским победником Емиром Кустурицом. Око њих се преплиће пре свега новија историја источне Босне. Следеће, „Косово Поље – судбоносни мит“, почиње причом о успону Слободана Милошевића, враћајући се све даље у прошлост, да би се потом опет окренуло последњим деценијама XX века. Иако то не каже децидирано, аутор *де факто* оптужује Албанце за политичку кризу која је настала у покрајини од краја 60-их. Он исправно примећује да су они одбацили покушаје помирења, широку аутономију и настојање да се покрајина модернизује, да нису знали да цене огромне инвестиције, а да су срећу хтели да потраже у уједињењу са заосталом и диктаторском Албанијом Енвера Хоџе – што им се под влашћу Слободана Мило-

шевића осветило. Он ескалацију косовске кризе 1981. с правом види као почетак краја Југославије (185–188).

И наредно поглавље („Призрен“) се бави Косовом и Метохијом, посебно његовим албанским становништвом. Вредно је хвале што је немачким читаоцима приближена права истина о догађајима крајем 90-их година, у којима „Албанци“ нису били баш такве овчице, а „Срби“ такви вукови како је пропаганда (коју Рајнковски разобличава) тврдила. Критике није поштеђена ни тадашња политка СР Немачке (197).

Следеће поглавље, „Скопље – кич и надриисторија“, говори о Македонији, Македонцима и њиховом путу до нације и самосталне државе. Наредно је инспирирано Београдом, наводним симболом (тајне) моћи. Као и сва претходна и ово поглавље је цик-цак шетња кроз прошлост и садашњост, с посебним нагласком на најновијој историји. Београд се појављује као својеврсна кристализациона тачка југословенске историје, место где се укрштају нити које воде у друге крајеве некадашње земље.

Закључак носи занимљив поднаслов: „Не само на Титовом гробу, Југославија је зачуђујуће жива!“ Аутор њене остатке види у неким импресивним архитектонским остварењима (нпр. Палата Федерације), као и у (упркос свему) заједничком језику, али пре свега у популарној музици која прелази не само границе нових држава него и генерација. Рајнковски завршава у оптимистичком тону приказом младих које повезује музика коју воле, без обзира одакле они и она долазе. Тако на фин начин изражава наду да свет ипак на младима остаје.

Ово је једна на тешку тему сјајно написана књига. Аутор није историчар, али је профитирао од читања бројних историографских радова. Због тога му се провукло тек неколико заиста ситних фактографских грешака. Упркос њима, као мало ко, он је успео да схвати како сложеност тако и занимљивост и лепоту већ давно непостојеће државе. Његово филигранско излагање некад подсећа на роман тока свести, мада се нит никада не губи, већ само често заобилазним путевима доводи читаоца до уравнотежених спознаја о прошлости и садашњости једне нестале земље и њених делова. Рајнковски није писац који тежи за јефтиним буђењем емоција, али је његова симпатија за земљу/земље о којима пише и људе који их насељавају нескривена. Притом, ни по бабу ни по стричевима, он каже „попу поп, а бобу боб“, разарајући успут гомилу митова, предрасуда, заблуда и неистина. Обавештени читалац (посебно средње или старије генерације) са ових простора неће из књиге сазнати много нових података, али ће моћи да ужива у ауторској објективности и одличном стилу. Западни читалац ће, пак, моћи штотшта да научи и да ревидира своје погледе на Југославију, а посебно на време њеног распада, који још увек поприлично стоје под утицајем оновремене пропаганде и публицистике. Због тога би било сјајно ако би ова одлична књига била преведена на енглески – на језик на коме је изашло највише неистина и полуистина о некадашњој заједничкој земљи и њеном крају.

Зоран ЈАЊЕТОВИЋ